

Volume III (2017)

D. KUBAN, *Batiya Göçün Sanatsal Evreleri*. İstanbul
2014. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 382 sayfa.

ISBN: 9789944885614

Meryem BEYAZAL

*Libri: Kitap Tanıtımı, Eleştiri ve Çeviri Dergisi'*nde bulunan içeriklerin tümü kullanıcılara açık, serbestçe/ücretsiz "açık erişimli" bir dergidir. Kullanıcılar, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almaksızın, dergideki kitap tanıtımlarını, eleştirileri ve çevirileri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, çıktısını alabilir ve kaynak göstererek bağlantı verebilir.

Libri, uluslararası hakemli elektronik (online) bir dergi olup değerlendirme süreci biten kitap tanıtımları, eleştiriler ve çeviriler derginin web sitesinde (libridergi.org) yıl boyunca ilgili sayının içinde (Volume III: Ocak-Aralık 2017) yayımlanır. Aralık ayı sonunda ilgili yıla ait sayı tamamlanır.

Dergide yayımlanan eserlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

Atıf Düzeni: M. Beyazal, *Batiya Göçün Sanatsal Evreleri*. Yazar: D. Kuban, *Libri* III (2017) 201-200. DOI: 10.20480/lbr.2017022

Geliş Tarihi: 22.05.2017 | Kabul Tarihi: 02.07.2017
Elektronik Yayın Tarihi: 31.07.2017

Editörya: Phaselis Research Project
www.libridergi.org

**D. KUBAN, *Batiya Göçün Sanatsal Evreleri. İstanbul 2014.*
Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 382 sayfa.
ISBN: 9789944885614**

Meryem BEYAZAL*

Modern mimarlık tarihini ayrıntılı olarak ele alan, mimaride olduğu kadar toplumsal katmanlar içerisinde de monogamiye dair farklı yaklaşımlarıyla dikkatleri üzerine çeken, mimarlık tarihçilerinin önemli isimlerinden Doğan Kuban 1926 yılında Paris'te doğmuştur. İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi eğitimi ardından, Türkiye'de ilk restorasyon dersini veren Paolo Verzone'nin çevirmenliğini yapmış ve daha sonrada bu dersi üstlenmiştir. Kendisinin Paola Verzone'nin asistanlığında başlayan eski eserler onarım ve araştırmaları, Türkiye'de batılılaşmayı ilk kez bir mimarlık ya da sanat tarihi sorunsalı olarak ele alan "*Osmanlı Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme*"si ile yeterlilik tezini vücuda getirmiştir. Rönesans mantığı araştırmaları ile ilgili İtalya'daki çalışmaları, Osmanlı dini mimarisinde iç mekan teşekkülü-Rönesansla bir mükayese adıyla oluşturduğu Doçentlik tezi, *Bizans Araştırmaları Merkezinde, Anadolu'da Hıristiyan Yapıları Kataloğu* üzerinde çalışmaları ve Anadolu Türk mimarisinin kaynak sorunları adlı çalışmaları, mimarlık sanatının tarihi gövdesinde, bir çok farklı dallarında kapsamlı araştırmalarını oluşturur.

Kuban'ın çalışmalarında, soy bilimselliği, kentsel doku, mimarlık sorunsalı gibi toplumları ilgilendiren bütün alanları içine alan sanat-mimarlık tarihçiliği, yurt içi ve yurt dışında aldığı görevler, üstlendiği bilimsel çalışmalarda sağladığı evrensel sanat tarihi birikimi, toplumsal sorunların tartışılması ve çözül-

* MA., Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygurliklari Araştırma Enstitüsü, Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları Anabilim Dalı, Antalya. meryembeyazal@yahoo.com

me ulaştırılması konusunda da öncülük ediyor. Bu çalışmaların, *Batı'ya Göçün Sanatsal Evreleri, Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler, Sinan'ın Sanatı ve Selimiye, Osmanlı Mimarisi, Selçuklu Çağı'nda Anadolu Sanatı, Türk Hayat'lı Evi, Divriği Ulu Camii* soy bilimsel incelemeleri, klasikleşen eserlerinin en başında gelmektedir.

Tanıtımı yapılacak olan çalışma Toplumsallaşmış Mimarlık Tarihçisi Doğan Kuban'ın başyapıtlardan olan *Batıya Göçün Sanatsal Evreleri* adlı çalışmasıdır. Bu çalışmayı tercih etmemizin nedeni, Türk sanatının, zamanın karanlık tünellerinde, Asya bozkırlarından alıp, Anadolu'ya, Balkanlara, batıya göçle birlikte dönüşümün tarihi serüveni, neden ve süreçlerini anlatan bütün bir çalışma olmasıdır. Geniş bir coğrafyayı ve zamanı kapsayan bu süreç, coğrafi bölgeler, kültürel ve siyasal otoriteler tablosunda değerlendirilir. *Batıya Göçün Sanatsal Evreleri*, tarih öncesi bozkır toplumlarının sanatsal örflerinden ta Orta Asya, Timurlu ve Selçuklu sanatlarını, batıya doğru göçün devamlılığını ortaya koyan kademeleri de ele almaktadır. Göçer toplumların, Çin gibi yerleşik toplumların ürünleriyle; Timurlu sanatının Hint ve İran üslubuyla; Anadolu-Türk sanatının Ortadoğu gelenekleriyle olan etkileşiminin bir resmi keyfiyeti niteliğindedir. Çalışma, sanat tarzlarının, farklı coğrafyalarda, toplumsal, ekonomik ve dinsel gelenekler içerisinde değişen biçim ve üslupların adeta bir resmini çizmektedir.

Kitap; içindekilerin ardından, Önsöz ve Türk Sanatı ve İslam Sanatı Deyimi Üzerine adlı iki kısımdan oluşan Türk Sanat Tarihi Sorunsalı başlığıyla Giriş bölümünün hemen ardından, her bir bölümü kendi içinde başlıklara ayrılmış yedi bölümden oluşmaktadır. Toplam 382 sayfa olan kitapta bazı çizim, fotoğraf ve haritalara da yer verilmektedir.

Önsöz'de, Türk göçer tarihinin politik kısa bir anlatısı yapılmıştır. Kültür etkileşimleri ile ilgili simbiyotik aşamalara değinilmiş ve kitabın, 1965'te yayınlanan, Türk Kültürünün Kaynak ve Sorunları ile 1993'te yayınlanan Batıya Göçün Sanatsal Evreleri adlı çalışmaların birbiriyle örtüşen bölümleri olarak tanımlanmıştır.

Bundan sonra, *Türk Sanat Tarihi Sorunsalı* ana başlığı altındaki giriş (3-25) bölümünde evvela, birçok kültürün vatanı olan Yakındoğu'nun kültürleri etkileyen faktörleri üzerinde durup, araştırmalarda yapılan kültür tanımlarını eleştirerek bölgenin ayırıcı özelliklerinden söz edilir. Türk tarihinin, dünya tarihinde oynadığı rolü merkeze koyarak, İslam öncesi ve sonrası tarih diye iki

bölümde irdelenir. Türk göçerlerin ortak yaşamlarının politik egemenlik tarihi olarak ele alınışına karşılık, kültürel ortak yaşamlarla da ilişkilendirilir. Orta Asya sanatını, etnik olarak görmek yerine, coğrafi bir sanat olarak tanımlayarak, Türk sanatı değil, Türklerin de katıldıkları Orta Asya kültür ve sanat ortamı diye bir niteleme yapılır (19).

Yazar Giriş'in ilk alt bölümünü oluşturan *Türk Sanatı Deyimi Üzerine* (25) bölümünde, Türk sanatını, Türk ve Türkiye sanatı diye ikiye ayırır. Türklerin Türkiye'ye gelmesinden önceki ve sonraki sanatının ilgilerini detaylı bir şekilde inceleyerek, Türk kültür sanatının İslam'dan daha eski olduğu yargısına ulaşır. Yazara göre Türk sanatı sadece politik egemenlikten ibaret değildir.

İslam Sanatı Deyimi Üzerine (33) adlı girişin ikinci bölümünde ise, İslam kültürünü bir bütün olarak gören yazar, zaman zaman izlediği evrelerin sürekliliğini iddia edenleri eleştirir. İslam sanatının uzun süre bir bilim olarak kaldığını ve İslam kültüründeki değerlendirmelerin, Hıristiyanların gözüyle olmasından kaynaklanan önyargıların mevcudiyetinden de söz eder. Dolayısıyla İslam kültür sanatına olan bu önyargıların sonucu olarak evrensel bir İslam sanatı fikrinin ortaya çıktığını savunur (35). Yazar burada İslam sanatının her yerde aynı özellik gösteren bir yaratma süreci değil, bölgesel sentezler içinde oluşmuş olduğu tezini çeşitli örneklerle destekler. Yazar İslam kültüründe sosyal düzene bağlı en değişmeyen ve en evrensel yapı olarak da camiye göstermektedir.

Yazar Birinci bölümde *Bozkırların Genel Arkeolojisi* (43) başlığıyla, İç Asya'nın göçer kültürünü ve Orta Asya'nın yerleşik kültürünü yan yana oluşlarından dolayı bir bütünlük içinde görerek, Orta Asya kültürünün kimlere ait olduğu noktasındaki tartışmalara yer verir. Bu kısa tanımdan sonra, Göçer kültür ve sanatının tarihsel konumunda (48) göç hareketlerini, izleyerek, Altay bölgesi çoban göçerlerinin maddi kültürlerinde (51), Türklerin yaptıkları ve dâhil oldukları maddi kültürlerin izini sürmüş, devam eden hayvan üslubu sorununda (63) ise, sanattaki hayvan resim ve süslemelerini tahkik etmiş ardından, göçer sanatında çadır (70) başlığıyla, çadırın yapı ve malzeme türü üzerinde durmuştur. Bozkırda yazılı tarihin ilk Türk toplumları (75) başlığında Yazar Türk adını arayıp, politik ve coğrafi konumlarını belirleyerek, Türk göçerleri-yerleşik toplum ilişkilerinde (77), ilişkilerin yapısı irdelemiştir. Çin kültür çevresinde Türkler (78) kısmında, Çin'in Türkiye tarihi açısından öne-

mini ortaya koyup, Türk tarihinin doğudaki tek kaynağı olduğu ifade edilmiştir. Doğu Göktürklerin maddi kültür Ortamını (83) ele alırken, yaşadıkları kültür alanları ve bıraktıkları yapıtlar üzerinde durulmuş, örnekler verilmiştir. Uygur kültür alanında (85) yine Hint ve Çin kültürü arasında kalan çevre incelenmiştir. Orta Asya ve Türkler sorunsalı (89) başlığı ise, Batı Göktürkler (92) ve Türk göçerler sınırında Orta Asya (96) adlı iki alt başlıkta incelenmiştir. Birinci alt başlıkta Orta Asya'nın Türkleşme süreci, Göktürk İmparatorluğunun kurulmasından başlayarak yayıldığı alanlar incelenir. İkinci kısımda, Türk sanat tarihinde birincil yer olan Orta Asya ve İran'ın niteliğinin önemi detaylandırılır. Bundan sonra İslam'dan önce yerleşik Orta Asya'nın maddi kültür verileri ve sanatı (99) bölümünde, Tarihi olgular (99), Kentler ve mimarlık (104), İslam öncesi Orta Asya resmi (109) ve Diğer sanatlar (111) başlıkları altında, Bozkırın tarihinde Türklerin anıldıkları isimler, ait oldukları tarihsel konum, sahip oldukları maddi kültür, katıldıkları kültür ortamında resim sanatının teknik ve biçimsel özellikleri gibi mevzular ele alınmaktadır.

İslam Kültür Dünyasına Geçiş ana başlığında ele alınan ikinci bölümde (115) Orta Asya Sınırlarında Türk göçerleri ve Müslümanlar (117) alt başlığında, Türklerin yerleşik kültürlerle etkileşimi ve İslami toplumlar ve onlarla olan ilişkileri irdelenir. Arap kaynaklarında Türklere dair söylem ve yargılara yer verilip, dünya tarihi yazınında yeterli analiz yapılmadığından yakınılır.

Üçüncü bölümde (127) *Ortaçağ İslam-Türk Kültürü Sorunsalı* ana başlığı altında, Orta Asya ve İran-İslam kültür ortamında Türkler (129) ve klasik İslam dünyasının doğusundaki politik kültür alanları incelenir.

Dördüncü bölümde *Erken Türk-İslam Çağının Sanat ürünleri* (141), İslam'dan sonra Orta Asya mimarlığının Erken Dönemlerine (143) ait yapı tekniği incelenir. Anadolu mimarisinin temeli kabul edilen ve Türklerin henüz benimsemedikleri Orta Asya öğeleri örnekler üzerinde durularak değerlendirilir.

Dördüncü bölümün, *Erken Türk-İslam Çağının Mimarlığı* (151) başlığı altında ise mimari (151) yapının politik güç ögesi olduğu vurgulanır. Türk egemen sınıfın kullandığı, yerleşik toplum ve yerel yapı malzemeleri üzerinde durulur. Burada Ana biçimler ve yapı teknikleri (152) Orta Asya gelenekleri üzerine oturtulur. Başlıca yapı programları olan camilerin (156), sosyal ve kültürel statüsü ve tipolojik özellikleri üzerinde durulur. İşlevsel gelişmişlik kurumları olarak ilk medreseler (163) ise yapı türü olarak Selçuklu dönemi

yapı türünün yaratıcısı olarak değerlendirilir. Yine burada İlk tarikat yapıları (168) olarak sufiliği tanımlayan ribat ve zaviyelerin kökenleri ve yayıldığı alanlar incelenmiştir. Mezar yapıları ise (169) İslam geleneğinde olmayan, büyük oranda Budist, İran, Bozkır göçer etkisinde gelişen politik egemenliğin yapıları olarak görülmektedir. Saraylar (173)'da ise kurgu öğelerinden yola çıkarak, tüm egemenlik alanlarının simetrik endişeleri vurgusu ön plana çıkarılır. Buna karşılık, Kervansaraylarla (178), ribatların politik öğeleri ilişkilendirilir. Mimari bezemeler (180), teknik olarak ele alınıp tüm coğrafyalardaki benzerlikleri ortaya konulur.

Anadolu'yu Etkileyen Doğulu Mimari Prototipler (182) bölümünde, sürekli yer ve sınır değiştiren Türk politik egemenliğinin sınır tanımayan bir sanat alışverişi ortamı olduğu vurgulanır. Yazar burada prototipini seçtiği bölge ve kültürleri inceleyip, biçim ve işlev olarak Anadolu'ya kadar uzanan süreçte İslam'da olmayan bir Türk dönemi yaratıldığı tezini ortaya koyar. Yazar tarafından sırasıyla El Sanatları ve Bezeme Sanatları Dokuma (185), Pişmiş toprak (187), Maden sanatı (193), Ağaç oyma (198), Bezeme konuları (198), Resim sanatı (199) sırasıyla işçilik, teknik ve malzemeler gibi konular da çeşitli yönlerden incelenir.

Anadolu Öncesi İslam-İran-Türk Sanatı Üzerine Genel Yargı (200) isimli başlıkta ise Arap, İran-İslam sentezinde Türk öğesinin İslam evrenselliğinde sanat sentezi niteliğinin yeniden değerlendirmesi gerekliliği savunulur. Cami, medrese, zaviye, kervansaray, saray, mezar, türbe gibi yapılar biçimsel olarak ele alınıp işlevsellik simgesi içerisinde irdelenir. Bu yapıların İslam geleneğinde olup olmadığı ve nereden geldiği tartışılır.

Beşinci bölüm *12. ve 13. Yüzyıllarda Anadolu Kenti* (205) ana başlığında genel bilgiler verilerek ve konu altı alt başlıkta sınıflandırılarak, Anadolu'da toplumsal yapıların izdüşümü verilmiştir. Anadolu'daki yerleşim nitelikleri hakkında bilgi yetersizliğiyle birlikte D ve Türk kent yapılarının mimari özelliklerine ilişkin bilgiler de sunulmuştur. Politik egemenliğin şekillendirdiği mimari ve konut mimarisini etkileyen kent yapısı da ayrıca tartışılmıştır.

İran'dan Anadolu'ya Mimari Bilgi İletisi Bezeme (211) başlığını taşıyan bu bölümde yazar çeşitli örneklerle İslam öncesi ve sonrası sanatın karşılaştırmasını yapar. Ve yine yapılar üzerinden Orta Asya göçer sanatı ile bağ kurar. Siyasi güçlerin ve yönetsel süreçlerin, dönemsel analizleri yapılarak

sanatın ait olduğu kültüre tazyiki de nazara verilmektedir. Anadolu-Türk mimarlığının zamanlarını izah eden öğeler üzerinde yapı ve biçimsel karşılaştırmalar yapılarak, eserler üzerindeki kültür egemenlikleri ve sentezleri de ayrıca ortaya konulur.

Bezeme (219) başlıklı bölümde ise İran'da yapı gelişiminde görülen tuğla bezemenin Anadolu Türk mimarisindeki taş bezeme ve çini ile bir mukayesesi yapılır. İran ve Anadolu arasındaki ilgi ve şema değerlendirilerek İran bezemesinin Anadolu sanatına etki dereceleri tartışılır.

Suriye'de İslam mimarlığı ve Erken Anadolu-Türk mimarlığı ile ilgisi (221) adlı başlık altında 12. ve 13. yüzyıllar arasında Anadolu-Türk mimarlığını etkileyen güney bölgelerin politik kültürünün sanata etkisi üzerinde durulmuş ve yapı karakterleri incelenmiştir. Öte yandan Suriye'deki İslam mimarlığını tanımanın, Anadolu-Türk mimarlığının anlaşılabilmesi için bir kaynak olduğu vurgulanmıştır.

Anadolu'da ve Çevresinde Hıristiyan Mimarlık Gelenekleri (226) başlıklı bu bölümde Yakındoğu kültürünü Roma ve Hellenistik dönemlerden alarak kısa bir kültür serüveni kaydetmek suretiyle, mimari yapılar üzerindeki etkinlikleri incelenmiştir. Anıtsal yapıların biçim, üslup ve planları ilham kaynakları ile birlikte örneklerle tartışılmıştır.

Güney Kafkasya'da Ermeni ve Gürcü Mimari Gelenekleri (229) isimli bu bölümde ise politik varlığa sahip kültürler üzerinden Türkiye'ye etkileri irdelenmiştir. Ayrıca mimari üsluplar ve biçimlerde dinsel varlığın etkisi gözlemlenmektedir. Orta Anadolu'da Bizans dönemi mimarlığının genel özellikleri üzerine (237) isimli başlıkta da mimari tasavvurun devamlılığı ve sentezi biçim ve planları yapılar üzerinde karşılaştırmalı bir şekilde örneklerle açıklanır. Sonunda Türk mimarisi ile bir kıyaslama yapılır.

Altıncı bölüm olan *Toplum* (245)'un ilk alt başlığı olan 11-13. yüzyıllarda Anadolu Türk Tarihi'nde (247) Türklerin siyasal tarihi genel hatlarıyla tahlil edilerek İslam dininin "*bütünleyici kültürü*"nün etkileri ve sonuçları incelenmiştir. Anadolu Türk sanatının dönemlerinin kültürel aşamaları ve birbirinden farklı kültürlerin birleşmesinin doğurduğu büyük kültür ve sanat hareketleri ve sosyo-ekonomik yapının kısa bir analizi yapılmıştır. Sinkretizmin doğası (256) alt başlığının içeriğinde ise, Anadolu'da mimarlık tarihinin kısa bir çözümlenmesiyle, Hıristiyanlık ve İslam'ın sentezi çerçevesinde gelişimi ince-

lenmiştir. Mimari bağlamda Selçuklu Sanatı deyimi üzerine (260) alt başlığında ise, Selçuklu sanatının mimarı yapıları 12. ve 13. yüzyıllar özelinde ele alınıp politik egemenliğin mimari tanımı yapılmaktadır. Konunun devamında da Anadolu Türk sanatının üslû süreçleri, politik, etnik ve mistik tüm bileşenleri tahlil edilmiştir. Sanatçılar (264) alt başlığında 12. ve 13. yüzyılın Anadolu'sunda sanatçı hareketleri irdelenip, sanatçıların ait oldukları gruplar, kültürel kimlikleri ve yapıları irdelenmiştir.

Yedinci bölüm ise kitabın son bölümüdür ve *İlk Selçuklu Çağı Anadolu Mimarisi üzerine Notlar* (12. Yüzyıl Sonuna Kadar) (271) başlığını taşımaktadır. Bölümün ilk alt başlığı olan Camiler (275)'de Türk kültür-sanatındaki kültürler arası etkenlerin ve bölgenin tarihi ödevinin özellikleri üzerinde durulup, genel değerlendirmeler yapılmaktadır. Ayrıca Türklerin inşa ettiği camilerin tipolojik farklılıklarının siyasi ve belki kültürel bir bütün şeklini almasının nedenleri ve bölgesel özellikler üzerinde durulmuştur. Diyarbakır Ulu Camisi ve mimari tarihimizdeki yeri (278) isimli alt başlıkta ise İslam dönem yapılarından biri olan Diyarbakır Ulu Camisi yapı özellikleri açısından incelenmiştir. Öte yandan taşıdığı farklı dönem özelliklerinden dolayı değişik yapı kalıntıları olarak betimlenmiştir. Üzerinde yapılan birbirinden bağımsız çalışmalar da irdelenmiş ve tipolojik plan değişikliklerinin vurgusu çizimlerle de desteklenmiştir. Bu alt başlığın hemen akabinde 12. yüzyılda camiler (282) alt başlığı yer alır. Burada Anadolu'nun Türklere vatan olmaya başlamasıyla birlikte ibadet gereksinimleri için kullanılan yapıların inşa tarihleri ve yapısal özellikleri gözden geçirilmiştir. Sivas Ulu Camisi (283) alt başlığında da Danişmentliler tarafından 11. yüzyıl sonlarında inşa edildiği kabul edilen Sivas Ulu Camisi'nin, yapısal ve sosyolojik özellikleri incelenmiş ve sonunda da günümüzdeki plan çizimi yapılmıştır. Niksar Ulu Camisi (28) başlığının altında ise Anadolu'ya has yorumu içerisinde, caminin içinde barındırdığı Arap camii özelliği biçim ve plan boyutunda ele alınmış yine bir çizim örneği ile desteklenmiştir.

Konya Alaeddin Camisi ve Kayseri Ulu Camisi (286) alt başlığında de erken dönem cami tipolojisinin barındırdığı öğelerin etkin karakterlerindeki süreçlerinden kısaca söz edilmiştir. Kayseri Ulu Camisi (292) alt başlığında 12. yüzyılın birinci yarısında inşa edildiği düşünülen caminin kitabesi üzerindeki siyasal tarihin biçim üzerindeki etkileri tahlil edilmiştir. Silvan Ulu Camisi (295) başlığında ise 12. yüzyıl ortalarında yapılan caminin, farklı yapı geleneklerinin açık bir sentezi olduğu vurgulanmaktadır. Bundan sonra sırasıyla, Harput Ulu

Camisi (299), Konya İplikçi Camisi'nin tarihi hakkında (300), Erzurum Ulu Camisi (301), Divriği Kale Camisi (302), 12. yüzyıla bağlanabilecek diğer Anadolu camileri (304), Van Ulu Camisi (304) ve Kayseri Külük Camisi (308) gibi anıtsal eserler ayrı ayrı ele alınarak, kimler tarafından yaptırıldıkları, taşıdıkları tarihsel önem ve kapsadıkları karakteristik öğeler ve planları tetkik edilmektedir.

Medreseler (311) bölümünde Melik Şah döneminden başlayarak 11. yüzyılın son üçte birinden sonra Türklerin egemenlik alanlarında yapılan medreseler incelenirken yazar tarafından medreselerin, dönemin siyasal gücü ve sanat alanındaki yaratıcılığının önemli bir göstergesi oldukları vurgulanır. 12. yüzyıl medreseleri (313) alt başlığında, 12. yüzyıldaki medreselerin akıbeti hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. Bundan sonra, Diyarbakır Mesudiye Medresesi (314), Diyarbakır-Zinciriyeye Medresesi (315), Tokat ve Niksar'da Yağbasan medreseleri (316) teker teker incelenir plan özellikleri ve taşıdığı öğeler hakkında kısa birer tarihçe sunulur.

Türbeler (319) alt başlığında ise, 12. yüzyıl Anadolu-Türk türbeleri (321), Amasya'da Halifet Gazi Türbesi (321), Niksar'da dört türbe (322), Divriği'de Sitte Melik Türbesi (323), Erzurum Saltukoğlu Türbesi (325), Tercan'da Mama Hatun Türbesi (326) ve Konya'da II. Kılıç Arslan Türbesi (327), teker teker biçim, gelenek ve ait olduğu tarihler hakkında kısa bilgiler verilerek değerlendirilmiştir.

Sivil yapılar (331) başlığıyla, kervan saray, saray ve özel mekânların varlığı ve tarihsel değeri ve gelişme süreçleri hakkında bilgiler verilmiş, hemen arkasında, Kervansaraylar üzerine (332) adlı bölümde, Anadolu Ortaçağ kervansaraylarının 12. yüzyıldan başlayarak varlıkları hakkında plan örnekleri verilerek kısaca sahip oldukları gelenekler ortaya konulmuştur. En sona ise incelenen mimari eserlerin coğrafi dağılımını gösteren bir harita eklenmiştir. Notlar (337) kısmında kitabın dipnot bilgileri yer almaktadır. Çalışma, Kaynakça (357) ve Dizin (369) kısımlarıyla son bulmaktadır.

Geniş bir bilgi birikimi ürünü olarak ortaya konulan bu çalışma büyük bir coğrafyayı içine alan çok zengin bir çalışmadır. Çalışmada bozkırlardan başlayarak Anadolu'ya kadar izi sürülen, göçer Türk toplumunun sanatı, dâhil olduğu tüm ülkelerde politik, sosyolojik, ekonomik ve kültürel alanlar büyük bir titizlikle incelenmiştir. Kültür taşıyıcılığını göçer grubunun tarihi bir işlevi olarak değerlendiren yazar, etkileşim içinde bulunduğu kültürleri, arkeolojik

bulguları ve mimari yapıları okuyarak Türk Sanatı sorunsalı tezini ortaya koyar. Yazar bu çalışmasında Sanat tarihçiliğinin geleneksel bakış açısına yer yer karşı görüşler ortaya koyarak farklı bir bakış açısı oluşturmuş, kararlaştırmaları belli bir kültürün sınırlarıyla değil tarafsız bir yaklaşımla araştırmaya zen göstermiştir. Yazarın bilgi birikim yoğunluğundan olsa gerek dili oldukça karmaşıktır. Ancak bu kaynak niteliğindeki eseri değerlendirildiğinde bu alanda detaylı bir bilgiye de sahip olunacağı kuşkusuzdur. Geniş bir kaynak çalışması olan çalışma, sadece sanat tarihçiliği alanına ilgi duyanlar için değil, Ortaçağ tarihçilerinin de istifade edeceği bir başucu eseri muhteviyatına sahip interdisipliner önemli bir kaynak eseridir.